

«И НАШИТЕ ДВА ЖИВОТА ДРУЖНО ДИШАТ». ЧОВЕК И ПРИРОДА В БЪЛГАРСКАТА ЛИТЕРАТУРА И ЖИВОПИС

Смъртта на една птица. Проза и поезия. Търсене на световния разум в природата и живите същества.

**Апарина Светлана, Кобзева Дария. Санкт Петербургския
държавен университет**

Ръководител - Мосинец Анастасия Геннадевна

Днес е последният (петият) ден от нашето пътуване. Този разговор е един вид синтез на всичките ни предишни разговори. Последната точка от нашето изумително изследване на природните и литературните мотиви на България ще бъде град Велико Търново и околностите му, а основният и логичен завършек на нашия дълъг разговор за природата ще бъде творчество на изключителния писател Емилиян Станев и поет Петър Алипиев.

1. Велико Търново и къщата-музей на Емилиян Станев

Богат със своята история, архитектура, култура, забележителности, природно разнообразие, този град привлича хиляди туристи. Можете и трябва да се връщате във Велико Търново отново и отново, да го откривате от нови невероятни страни и да се потопите в една или друга част от шумния му и наситен живот. Градът, разположен по скалистите склонове на долината на река Янтра, в северното подножие на Балкана, на пресечната точка на важни стратегически маршрути, е бил център на Второто българско царство. Наричан е „кralицата на градовете“ и „вторият след Константинопол“ заради безпрецедентния разцвет на неговия духовен, литературен, художествен и икономически живот. Изгорен до основи през 1393 г., той успява да се съживи като феникс от пепелта едва след Руско-турската война. Сега Велико Търново поражда със своя колорит и разнообразие от природни и архитектурни особености. Старият град сякаш се издава над река Янтра и създава уникална панорама, като привлича художници и фотографи от цял свят.

В сърцето на стария град на ул. Никола Златарски 20 се намира къщата на класика на българската литература Емилиян Станев. Художественият проект на Вълчо Радев включва две сгради, изправени една срещу друга, и напълно разрушава идеята за типична писателска къща-музей. Стъклени шкафове, предмети от бита, документи, архиви, конферентна зала и административна част – всичко това съставя невероятен музей и литературен комплекс. Къщата-музей е построена на мястото на дома на Емилиян Станев, където писателят е живял до 1922 г., преди семейството му да се премести в град Елена. След като прекрачихме прага на къщата, ще видим родословието на писателя, личните му неща и бележки и дори прочутата пишеща машина Remington, благодарение на която са се появили не само произведенията на Станев, но и произведенията на Светослав Минков.

Не всички знаят, че познатото име на писателя е псевдоним на Никола Стоянов Станев, който е роден през 1907 г. в град Велико Търново. Учи рисуване, работи като

чиновник и ръководител на ловно стопанство, сътрудничи на известни списания, където се среща с интелектуалците от онова време, които влияят върху по-късната част от творчеството му.

Днес се обръщаме към ранната му творба, към периода преди 1945 г., когато Емилиян Станев пише предимно разкази за света на животните и природата. Сбирката „Примамливи блясъци“, „Сам“, „Вълчи ноци“ са цяла галерия от истории за красотата и строгостта на природата и животните. Интересът му към тази тема не е случаен - от ранна детска възраст баща му отваря света на природата и лова в околностите на Велико Търново и Елена. В разказите си писателят наблюдава природата с внимание и любов, изобразява това, което чувства. Той не страда от нейните гатанки и въпроси, не се стреми да я изучава или обяснява, в контакт с нея намира успокояване от тревогите и трагизма на обществения живот. Да се обърнем към разказа „Смърт на една птица“, написан като писмо до приятел, който несъмнено ни препраща към „ловната“ част от биографията на писателя.

«Исках да ти разкажа това, когато след лова на бекаси бяхме седнали да си починем край пътя, близо до селцето, чиито кирпичени огради и трънливи плетища, скрити в гъстите клони на върбите, изчезваха в рубинения пламък на есенното слънце, което залязваше».

Силата на тази история не е толкова във философската концепция на автора, колкото в безсмислеността на смъртта, не просто смърт на една птица, а смъртта като такава.

«От друга страна, не е ли твърде неудобно да ти говоря за подобни неща днес, когато по цялата земя войната отнема хиляди и милиони човешки животи? И нима смъртта на една птица, за която искам да ти разкажа, може да се сравнява със смъртта на едно човешко същество?»

И все пак, струва ми се, че разбрах какво нещо е смъртта именно чрез тая птица, която застрелях по погрешка».

Времето на разказа съвпада с ловния сезон, когато страстните почитатели на този спорт тръгват по стъпките на невинните си жертви. Чрез описанието на смяната на сезоните от зимата към пролетта една неуловима нишка опъва философския въпрос за живота и смъртта. Героят на историята, след като успешно завърши лесен лов, натоварен с дивеч, се връща в града през снежнобялата равнина, осветена от кървав залез. Залезът и свързаните с него епитети в началото на историята сякаш намекват предварително за смъртта, трагична и безсмислена в тайнственото си величие. Смъртта на дива птица се превръща във фокус на историята. Емилиян Станев подробно описва и проследва процеса на умирање на тази птица, състоянието на нейното пълно безразличие към него, човека, нейния враг, и към света.

«Малката ѝ глава, изящна и лъскавочерна, на която се виждаше бяло гребенче, беше насочена напред, като че погледът ѝ минаваше над бялата равнина, загледан втренчено в някаква точка отвъд хоризонта. Тя сякаш беше всепогълната от нещо безкрайно важно, което властно беще грабнало нейното внимание и го приковаваше

неотразимо. Ледено спокойствие и пълно безразличие към всичко останало лъхаше от това същество, плавно кротко във водата».

«Едва тогава аз разбрах коя сила беше надвила страха в това създание. То беше ударено смъртно. И когато оловното сърно и прокнало в гърдите му и то е почувствувало издането на смъртта, цялото му същество е било погълнато от приближаването на тая важна минута. То не е имало време да се занимава с мене, защото се е подготвяло да посрещне своя край... В тия няколко минути може би неговата душа е усещала част от оная скръб, която всяко живо същество изпитва пред прага на смъртта».

Реката в тази история се появява като символ на потока на живота до точката на невъзвръщане за човека и вечно прераждане за необятната природа.

«Това исках да ти разкажа в оня чудесен есенен ден. Ти си ловец и не ще ме упрекнеш за безцелното убиване на тая птица. Животното ни е потребно да се въздигнем чрез него, но когато човек знае какво нещо е смъртта, вярата в безсмъртното начало на живота спира ръката му и изпълва неговата душа с просветление и обич».

2. Негованска екопътека, говорим за творчеството на Петър Алипиев

Сега предлагаме да отидем на запад от град Велико Търново до едно приказно място, наречено Негованска екопътека. Този маршрут минава по ръба на Еменския каньон, заобиколен от река Негованка.

Изборът на следващата ни дестинация не е случаен. В това удивително природно кътче с пещери, водопад, древни мостове, скали и гора, нашият разговор ще засегне творчеството на поета на „природата“ Петър Алипиев.

Поезията на Алипиев впечатлява с образната си простота и яснота; в творчеството му има само една тема – природата. Този поет е автор на единствената книга „Лирика“, която е препечатвана четири пъти за 20 години (1961, 1966, 1972, 1980). Тази стихосбирка е ключът към поезията на Алипиев, оригинална, затворена в себе си, която е чужда на тематичните, образни и интонационни реминисценции. Поетът, може да се каже, няма свои литературни учители и предшественици. Говорихме за Вазов и неговото виждане за природата, за Гео Милев, Чудомир и др. Природата в творчеството на Алипиев обаче не е прославена като българска, няма патриотични функции. В неговите природни пейзажни скици практически няма географски реалности, природата в творчеството му е представена не като „българска“, а като „природа“, поради което произведенията му често се наричат като чисто естествено битие („Сняг“, „Поляна“, „Залез“ и др.). Развивайки отношението на Вазов към природата като обект на възхищение, усвоявайки опита на психологическата и изповедната лирика на Бояджиев, Дебелянов и Лилиев, Алипиев ги синтезира и превръща природата в самостоятелен обект на лирическо изображение. Поетът възхвалява природата, дори когато говори за нейното отсъствие, ограничение („Балкон“, „В зоологическата градина“).

В основата на художествената и философската гледна точка на Петър Алипиев е това, че човекът е само част от естественото същество, че неговата мъдрост се крие в осъзнаването на природните закони. Не само в своята незначителност, но и в своето

величие човекът е част от естественото битие. Човекът е велик, когато осъзнава природните закони, и незначителен, когато ги нарушава. За Алипиев природата е най-висшата човешка мярка, естетическа и етична. Той вижда човешката съдба като част от естествения цикъл в нейния произход (детство), при залез (старост) или в сливане с природата чрез смъртта, когато изгарянето на човешките страсти се слива с безразличието на природата. Легендата за мястото, на което се намираме, е свързана с тази идея за прераждането на човешкото в естественото. Водопадът Момин Скок не е твърде голям, но е изключително красив със своите каскади, падащи от десетметрова височина. Според легендата за тези места тук живяло красиво момиче на име Неда. Сините ѝ очи, червените устни, нежното лице и гъстата коса подарявали радост на всички жители на селото. Нейният избраник станал млад мъж Никола, когото срещнала на брега на река Негованка. Оставало само няколко дни до сватбата им, когато турският хан решил да вземе в своя харем три красиви момичета от селото, сред които била и Неда. Никола се опитал да спаси любимата си, но бил убит. Тогава момичето се втурнало към скалите, преследвано от турците, изкачило се и предпочело смъртта пред перспективата да отиде в турския харем. Други две момичета се втурнали след нея, сплели плитките си в общата плитка и се хвърлили от скалата. Оттогава това място се нарича Момин Вир, а водопадът се нарича Момин Скок.

Така и природата в творчеството на Алипиев винаги е хуманизирана, одухотворена. Не се вписва в човешките категории на добро, зло, красота, справедливост. Тя е едновременно добра и зла, красива и справедлива, страховита и безразлична едновременно. Тя е разнообразна, защото е човечна.

За да усетим връзката на Алипиев с Емилиян Станев, нека се обърнем към неговото стихотворение със същото заглавие като разказа на Станев „Смъртта на една птица“.

*Между камъни, коприва,
на цъфтяща трънка,
в местност неорана, дива,
сви си дом кадънка.*

*Висне над гнездото меко
кукувича прежда.*

*Лъхне вятър отдалеко,
клончето привежда.*

*Душно е, гори, припича.
Тя яйцата пази.*

*Заек някъде притича,
облак тъмен лази.*

*Ето го - гърми в полята,
слънцето затули,
вятър клонища замята,
град листа обрули.*

*Падаха връз нея бясно
удари корави.
Ви се тя в гнездото тясно,
но не го остави.*

*Немощна, криле разпери
до гнездото вълна.
Сутринта овчар намери
мъртвата кадънка.*

Пред нас е прост, познат пейзаж, на фона на който се разгръща трагичната съдба на бедната птица. Поетът разказва как буря унищожавя живота на кадънката, безкористно защитаваща гнездото си. И тук отново имаме пред себе си цикъла на живот и смърт в природата, смъртта на един – поражда друг. Невъзможно е да не се забележи паралелът между стихотворението на Алипиев и стихотворението в проза на Тургенев "Врабчето", според сюжета на което едно старо врабче започна да защитава малко пиленце, изпаднало от гнездото, от огромно ловно куче.

«Моето куче бавно се приближаваше към него, когато изведнъж, след като падна от близкото дърво, старо врабче с черни гърди падна като камък пред лицето ѝ - и цялото разрошено, изкривено, с отчаяно и жалко скърцане, скочи веднъж или два пъти по посока на зъбестата отворена уста.

Той се втурна да спасява, той покри детето си ... но цялото му малко тяло трепереше от ужас, гласът му стана див и дрезгав, той умря, той се пожертва!»

На пръв поглед незначителна сцена, но отекваща в душата на писателя с цял скеч. И изводи, които Тургенев прави, отразяват философията на Станев в едноименния му с Алипиев разказ.

«Да; Не се смейте. Бях възхитен от тази малка героична птица, от нейния любовен порив. Мислех, че любовта е по -силна от смъртта и страха от смъртта. Само от нея, само от любовта животът държи и се движи».

Природата служи като инструмент за разбиране на света за писатели и поети от всяка литература. Чрез нея човек може да се опита да обясни човешкия живот. С помощта на срещите с нея, дори разрушителни за нея или за човек, възможно е да се повярва в безсмъртното начало на живота, да се изпълни с просветлението и любовта.